

Marie Tanner & Carin Roos

Video – ett forskningsfält i utveckling

Videografiska utgångspunkter i forskning om social interaktion

Videobaserade forskningsmetoder utvecklas i snabb takt, inte minst beroende på den tekniska utvecklingen inom videoområdet som medger nya och lättillgängliga lösningar för att i för forskningsändamål dokumentera olika visuella aspekter av människors sociala interaktion. I takt med samhällets digitalisering har dock formerna för social interaktion förändrats till att allt mer sker genom olika slags digitala medier – människors socialitet blir i allt högre grad uppkopplad. Här presenteras först en bakgrund till videografi som metod och teori, följt av två exempel på hur video används i ett par aktuella studier idag samt en avslutande diskussion kring några utvecklingsområden.

Den tekniska utvecklingen har idag gjort video till en lättillgänglig metod för forskare inom en lång rad ämnesdiscipliner, som ett alternativ till andra sätt att dokumentera människors sociala liv i många olika sammanhang.

Det blir inte minst synligt i vårt arbete vid Karlstads universitet inom den tvärvetenskapliga forskningsgruppen VIDA (Videoanalys i forskning). Gruppen utgörs av forskare och doktorander som använder sig av video på olika sätt i sin forskning, och bildades för att utveckla gemensam kunskap om hur man kan vetenskapliggöra videons användning i forskning.

Det kan handla dels om teknisk användarutveckling, det vill säga hur kameror, ljus och

ljud kan användas för så bra inspelningskvalitet som möjligt, och dels om olika metoder för att bearbeta, representera och analysera videodata. En viktig uppgift för VIDA är också att vara ett kollegialt forum för att diskutera specifika forskningsetiska frågor, som till exempel hur man säkerställer forskningsspersoners integritet och konfidentialitet i samband med dataproduktion, förvaring av data liksom vid publicering av resultat.

En stor del av den forskning vi bedriver inom VIDA-gruppen handlar om människors sociala interaktion i olika pedagogiska och sociala sammanhang.

Vi har i det sammanhanget ofta diskuterat i vilken utsträckning olika studier ställer krav på att vi kan kombinera de data som representeras som ljud och bild i en videofil med nödvändig etnografisk grundkunskap om den omgivande kontexten.

Videografi är ett begrepp som på många sätt svarar mot dessa diskussioner, och som vi tagit som utgångspunkt för hur vi utvecklar videoforskning i en tid då människors socialitet blir allt mer komplex, uppkopplad och där visuella uttryck får allt större betydelse.

Marie Tanner, lektor i pedagogiskt arbete vid Karlstads universitet, har en bakgrund som lärare och specialpedagog.

Carin Roos, professor i specialpedagogik vid Karlstads universitet och Högskolan Kristianstad, har en bakgrund som förskollärare och speciallärare för döva barn och barn med hörselnedsättning.

Videografiska studier av social interaktion

I ett specialnummer av tidskriften *Qualitative Research* behandlas videografi som metod, där Knoblauch och Schnettler¹ menar att videografi som begrepp handlar om att använda sig av video för att på olika sätt studera människors sociala interaktion, inom ansatser som social konstruktivism, symbolisk interaktionism eller etnometodologi.

Det handlar alltså om kvalitativa videostudier, med en i någon mening tolkande ansats i syfte att förstå meningsskapande processer i social interaktion. Begreppet videografi återspeglar också att det handlar om forskning med en etnografisk ansats, i den meningen att forskare beger sig ut till de sammanhang man vill studera i vad som ibland kallas ”natural settings”, till skillnad från studier där forskare iscensätter sammanhang för att kunna kontrollera förutsättningarna.

Inom etnografisk forskning har film och fotografi som dokumentationsform sedan länge använts. Medan det tidigare krävdes tung och dyr utrustning, stora mängder videokassetband och krånglig redigeringsteknik kan vi idag för en rimlig kostnad köpa små och lätta videokameror, skapa högkvalitativa filmer som lätt kan redigeras digitalt på den egna laptopen.

Idag ser vi hur de tidigare så tunga och stationära filmkamerorna ofta har ersatts av små och lätta handkameror. Vi ser bland annat användning av bärbara så kallade go-pro-kameror, som forskare eller deltagare kan bära på sig och som dokumenterar vart man går, vad man ser och den omgivning man möter,² liksom glasögon som kan dokumentera ögonrörelser med en än högre detaljrikedom.

När det gäller analys av videodata inrymmer videografisk forskning två distinkta tekniska och metodiska aspekter, nämligen teknik för inspelning respektive teknik/metod för analys av det inspelade materialet, man talar om ”recording” respektive ”viewing”. Även om det är lockande att tänka att man med hjälp av video kan fånga allt det som pågår i en situation, jämfört med svårigheten att hinna anteckna under ett skeende, så är dock även

video en selektiv metod. Den begränsas bland annat genom de urval som forskaren gör, och måste göra, i samband med inspelningen. Mondada³ talar här om vikten av att inta en reflexiv hållning – under inspelningsarbetet. Det innebär till exempel att forskaren under inspelningen kommer att göra val som handlar om när man slår på och stänger av kameran, vilken vinkel man väljer, inzoomingsgrad, antal mikrofoner och deras placering liksom hur man själv har möjlighet att förflytta sig.

Det har också betydelse vad man väljer som kamerans fokus under ett skeende, om man till exempel har en ”setting centred”, ”participant centred” eller ”content centred” ansats.⁴ Alla dessa ställningstaganden påverkar vilka videodata som konstrueras, och därmed vilka data man sedan har möjlighet att återvända till, för att kunna göra upprepade analyser. Teknik och metodologi är på så vis tätt sammankopplade med varandra inom detta slags videoforskning, där till exempel valet att fästa go-pro-kameror på deltagarna öppnar för helt andra analysmöjligheter än att använda handkamera eller stativ.⁵ Detta innebär att en videostudies design är av avgörande betydelse och att förberedelsefasen ska vara och ofta är lång, oavsett typ av videostudie.

Ett forskningsområde där video blivit allt vanligare är olika typer av utbildningsvetenskapliga studier. En anledning är de möjligheter detta ger att i detalj studera lärares och elevers samspel i undervisningen genom såväl verbala som icke-verbala resurser. Dels sker det i storskaliga jämförande studier av undervisningsmönster,⁶ men det har också blivit en allt vanligare metod inom etnografiskt inriktad klassrumsforskning, inte sällan med ett uttalat intresse av att vilja fånga multimodala aspekter av lärares och elevers interaktion.⁷

När det gäller forskning inom vissa områden som till exempel om spädbarnsutveckling,⁸ språkutveckling⁹ och om teckenspråk och teckenspråkiga¹⁰ har videoproduktionen betytt stora och viktiga språng i vår kunskap om dessa områden. Utan video har denna typ av forskning inte kunnat utan svårighet närma sig de multimodala och samtidiga skeenden som finns där, alltför snabba för att enkelt

uppfattas och medvetandegörs.¹¹ Nedan följer två olika exempel på forskning om barn och utbildning, som belyser hur video som metod utvecklats, nämligen forskning om teckenspråkiga och döva barn och forskning om kommunikation i relation till skolans digitalisering.

Teckenspråkiga barn – visulitet som förutsättning

I stort sett all kvalitativ forskning om teckenspråkiga de senaste 20 åren har använt sig av videoteknik, till och med när det är intervjustudier.¹² Det beror förstås på teckenspråkets visulitet men det handlar framför allt om att komma så nära individens utsagor som möjligt.

Videodata med teckenspråkiga måste tolkas i flera steg språkligt, från teckenspråkiga uttryck till skriftspråk som baseras på ett helt annat språk med annan syntax och uppbyggnad. Talspråkliga data ska också ofta omsättas i skriftspråk men steget däremellan är inte lika långt, och båda utgår från samma språk.

Teckenspråkiga data är till sin natur multimodala på så sätt att rörelse, parallellitet, mimik och ögonrörelser har betydelsebärande funktioner i språket som sådant men kompletteras också av förflyttningar, ljud och icke-teckenspråkiga gester.¹³ En förutsättning som kräver särskild eftertanke är att de forskare som arbetar inom det teckenspråkiga området ofta inte själva är fullt teckenspråkiga och döva, vilket gör att teckenspråkstolkare behöver användas som mellanhänder. Risken är därför stor att tolkningsprocessen medför att tillförlitligheten blir lidande. Därför blir möjligheten att återgå till rådata och låta flera personer tolka utsagorna viktig.

För teckenspråkiga barn är möjligheten att uppfatta visuellt, och den visuella tillgängligheten, avgörande för hur de kan fungera fullt ut. Framför allt är omgivningens visuella medvetenhet och deras teckenspråkiga kunnande fundamentalt.¹⁴ Videoteknik har visat sig ha stor betydelse för upptäckande av teckenspråkigas förmåga att hantera sådant som parallella skeenden, användning av det perifera seendet, förmåga att förstå och avläsa

hörande personer etc., och en självklarhet när det gäller lingvistiska studier av teckenspråkets uppbyggnad och användning, liksom små barns teckenspråkiga utveckling.

Barn med hörselnedsättning – visulitet som tillgång

I studier av barn och vuxna med hörselnedsättning spelar videoteknik också stor roll. Utan videoteknik hade det varit svårt att studera visulitetens betydelse för dessa individer, särskilt med utgångspunkt i deras egna perspektiv.

I kombination med den egna huvudburna hörseltekniken av olika slag, som hörapparater och cochlear-implantat, och annan hörteknik är visulitet en stor tillgång och en nödvändighet för dessa personer.¹⁵ Med hjälp av videoteknik har forskare kunnat studera när, hur och varför viss teknik fungerar för dem i relation till komplexa multimodala miljöer. Det är svårt för en hörande person att bortse från den auditiva miljön i tolkning av hur personer med hörteknik uppfattar sin omgivning men det är nödvändigt för att förstå personer som i många lägen enbart måste lita på sin visuella perception.¹⁶

Hörteknikens roll och dess användning i komplexa sociala interaktioner blir däremot uppenbar med hjälp av videoteknik där ljudet kan stängas av, eller tas upp enbart via hörtekniken.

Video i uppkopplade klassrum – förändrad visulitet

Klassrummet som plats för kommunikation och lärande har i grunden ändrat skepnad i takt att eleverna i hög grad utrustats med datorer och/eller surfplattor att använda i skolarbetet, samtidigt som eleverna själva är ständigt uppkopplade via egna så kallade smarta mobiltelefoner.¹⁷ I projekten Uppkopplade klassrum¹⁸ och Textmöten studeras specifikt gymnasieelevers mobil- och laptopanvändning i relation till andra kommunikativa resurser såsom laptops, tryckta texter samt papper och penna. Vi ser bland annat hur det uppkopp-

lade klassrummet i grunden förändrar lärares och elevers villkor för kommunikation och informationssökande, genom den mångfald av sociala medier, internetsidor och programvaror som uppkopplingen erbjuder.

Många gymnasieelever idag deltar parallellt i interaktioner på nätet och i det fysiska klassrummet, där samtalsinnehållet kan vara mer eller mindre undervisningsrelaterat. Denna uppkopplade socialitet, som idag är vardag för människor inte bara i skolan utan i samhället i stort, tar sig dock andra visuella uttryck än interaktioner i det fysiska rummet, vilket innebär nya metodologiska utmaningar för forskare som utifrån olika frågeställningar vill studera social interaktion med video.

Den metodologiska utmaning som detta innebär har forskarna i de två projekten tagit sig an genom att utveckla metoder för att kunna spegla och spela in skärmanvändning av olika slag i klassrummet och sammanställa detta med den rumsliga klassrumsinteraktionen mellan lärare och elever.¹⁹ I samarbete med en fokuselev i taget placerar forskarna två olika videokameror i klassrummet, en som dokumenterar elevens talade interaktioner i det

fysiska klassrummet och en som dokumenterar elevens textanvändning genom dator, papper och penna. Dessutom speglas elevens mobilskärm med hjälp av air-play-teknik till forskarnas dator så att även all skärmaktivitet kan spelas in. På så vis skapas alltså tre olika videokällor som sedan redigeras ihop till en film med tre olika rutor (se figur nedan).

Det är ett exempel på videoforskning som tydliggör hur man finner nya vägar i takt med att människors kommunikation, liksom det omgivande medielandskapet, förändras. Genom att kombinera olika typer av inspelningsteknik blir det här möjligt att följa människors kommunikation och textanvändning i olika fysiska och virtuella rum, liksom hur samtidigt pågående interaktion i olika typer av kommunikativa rum samspelar med varandra.

Vi kan också studera hur den situerade och förkroppsligade interaktionen ansikte-mot-ansikte mellan deltagare förhåller sig till den digitalt medierade interaktionen via mobiler och laptops. Fortfarande är dock viktiga utgångspunkter inom den etnografiskt inriktade videoforskningen att forskarna ger sig ut till de miljöer man vill studera för att skaffa sig en

MARIE TANNER

Exempel på hur data konstrueras genom att lägga samman tre videokällor, vilket möjliggör analyser av hur olika kommunikativa resurser samordnas i klassrummets interaktion. Av forskningsetiska skäl har alla deltagare avidentifierats i efterhand med ett redigeringsprogram.

egen erfarenhet och grundkunskap som blir en viktig tillgång i analysarbetet.

Diskussion

Att välja video som forskningsmetod handlar inte bara om att ersätta traditionella observationer och fältanteckningar, vilket vi ibland ser exempel på, utan vi menar att videostudier kräver en rad genomtänkta metodologiska och inte minst forskningsetiska ställningstaganden för att säkerställa vetenskaplig kvalitet.

I den här artikeln har vi velat beskriva några aspekter av hur videografisk forskning utvecklats i relation till olika förutsättningar och i takt med att teknologier för människors interaktion och kommunikation förändrats. Videoproduktion i dessa sammanhang är dock inte oproblematiska, utan aktualiserar "hur forskarna närmar sig frågor om makt, ansvar och etik".²⁰

Liksom alla forskningsmetoder inrymmer videoforskning en mängd etiska avvägningar kring integritet och konfidentialitet eftersom videografisk forskning kommer nära den personliga sfären,²¹ vilket kräver en lyhördhet under fältarbetet.

Inte minst gäller detta den typ av videoforskning som involverar digital kommunikation, och studier av individer med funktionsnedsättning, som exemplifieras ovan. Vi ser här ett stort behov av mer genomarbetade etiska riktlinjer specifikt riktade mot videoforskning på såväl nationell som internationell nivå.²²

I projekten vi nämnt ovan i gymnsiemiljö hanteras de etiska aspekterna i hög grad genom samarbete med berörda forskningspersoner. Men om eleverna vet om att de är inspelade – påverkar inte det hur de använder sina mobiler? Jo, självklart kan vi inte utesluta att forskarnas närvaro på något sätt påverkar det skeende som studeras. Vi menar att det av etiska skäl är viktigt att de elever som medverkar är fullt medvetna om att deras kommunikation dokumenteras så att de själva kan välja att inte göra sådant de inte vill ska studeras.

I samtal efteråt menar deltagarna att de i stort sett använt sina mobiler och datorer som vanligt, men att de ibland undvikit att öppna ett meddelande eller gå in på en sida som de inte vill visa upp för forskarna. Ingen forskningsmetod kan helt undvika att påverka forskningpersonerna, vilket är ett faktum som bara kan hanteras genom kontinuerlig reflektion över på vilket sätt metoden påverkar forskningsresultaten och vad det betyder för vilka slutsatser som kan dras.

Det är knappast unikt för video som metod att forskningsdeltagare väljer hur de vill framställa sig i relation till forskarna, som är något som även kan anses gälla i till exempel en intervjusituation. Vi menar dock att den medianvändning vi studerar i stor utsträckning reflekterar de vardagliga mediepraktiker som deltagarna ingår i och därför är både möjligt och relevant att studera.

När det gäller forskning om och med personer med funktionsnedsättningar omfattas de av de särskilda forskningsetiska regler som ingår i personuppgiftslagens regelverk om så kallade känsliga personuppgifter.²³

Det kräver extra hänsyn från studiens start till dess rapportering, särskilt i videografiska studier. När det gäller teckenspråkiga uppger de ofta själva att videoteknik är den vardagliga mediepraktik som de lever med dagligen och är trygga i. Sedan interaktion genom digital teknik i realtid utvecklades kan de plötsligt kommunicera precis som hörande har kunnat göra ända sedan telefonen uppfanns.²⁴ De beskriver därför inte forskarnas användning av videoteknik som särskilt speciell eller störande.

Sammanfattningsvis menar vi alltså att video som forskningsmetod är i stark utveckling, och att detta inrymmer stora möjligheter att generera kunskap om kommunikation och deltagande i ett föränderligt medielandskap. Videografisk forskning innebär att studera människors vardag med ett inifrånperspektiv, genom att man som forskare söker sig ut till olika miljöer och kommunikativa sammanhang och studerar dem i all sin komplexitet.

Noter

1. Knoblauch och Schnettler (2012).
2. Se t ex Blikstad-Balas (2016) och Öhman (2016).
3. Mondada (2006).
4. Rusk et al. (2014).
5. Se t ex Blikstad-Balas (2016) och Öhman (2016).
6. Clarke et al. (2006), Borko et al. (2011), Klette (2015).
7. Sahlström (1999), Melander (2009), Tanner (2014), Öhman (2017).
8. Fleer och Ridgway (2014).
9. Monaghan och Rowland (2017).
10. Roos (2006), Stokoe (1960).
11. Blikstad-Balas (2016), Heath et al. (2010).
12. Roos (2006).
13. Ahlgren och Bergman (2006).
14. Hauser (2010).
15. Codina et al (2011).
16. Holmström (2013).
17. Alexandersson och Davidsson (2016).
18. Se <https://www.kau.se/csl/forskning/var-forskning/forskningsprojekt/uppkopplade-klassrum>; projektet leds av Christina Olin-Scheller tillsammans med Marie Tanner, Karlstads universitet, och genomförs i samarbete med projektet ”Textmöten” vid Helsingfors universitet/Åbo akademi, <https://textmoten.com>, under ledning av Fritjof Sahlström.
19. Olin-Scheller et al. (kommande).
20. Skeggs (1999, s. 43).
21. Aarsand et al. (2009).
22. Vetenskapsrådet (2017).
23. Se Vetenskapsrådets hemsida <http://www.codex.vr.se>.
24. Roos och Wengelin (2016).

Referenser

- Aarsand, Pål & Forsberg, Lucas (2009). De öppna och stängda dörrarnas moral: Dilemman i deltagande observation med videokamera. I A. Sparrman, J. Cromdal, A. Evaldsson & V. Adelswärd (red.), *Den väsentliga vardagen: Några diskursanalytiska perspektiv på tal, text och bild*. (ss. 148-168). Stockholm: Carlsson.
- Ahlgren, Inger & Bergman, Brita (2006). Det svenska teckenspråket. I SOU 2006:29 *Kunskaps- och forskningsöversikt. Betänkande av utredningen Översyn av teckenspråkets ställning*. SOU 2006:54. (s.11-70). Stockholm: Fritzes.
- Alexandersson, Kristina & Davidsson, Pamela (2016). *Eleverna och internet 2016*. Stockholm: Internetstiftelsen.
- Beach, Dennis (2010). Identifying and Comparing Scandinavian Ethnography – Comparisons and Influences. *Ethnography and Education*, 5(1): 49-63.
- Blikstad-Balas, Marte (2016). Key challenges of using video when investigating social practices in education: contextualization, magnification, and re-presentation. *International Journal of Research & Method in Education*, online access.
- Borko, Hilda; Koellner, Karen; Jacobs, Jennifer K. & Seago, Jeanette (2011). Using Video Representations of Teaching in Practice-Based Professional Development Programs ZDM. *Mathematics Education*, 43(2): 175–187.
- Clarke, David; Keitel, Christine, & Shimizu, Yoshimori (2006). *Mathematics Classrooms in Twelve Countries: The Insider's Perspective* (Vol. 1). Rotterdam: Sense Publishers.
- Codina, Charlotte; Buckley, David; Port, Michael & Pascalis, Olivier (2011). Deaf and Hearing Children: A Comparison of Peripheral Vision Development. *Developmental Science*, 14(4): 725-737.
- Ericksson, Frederick (2011). Uses of Video in Social Research: A Brief History. *International Journal of Social Research Methodology*, 14(3): 179-189.
- Fleer, Marilyn & Ridgway, Avis (red.) (2014). *Visual Methodologies and digital tools for researching with young children: Transforming visuality*. London: Springer.
- Hauser, Peter C. (2010). Deaf Epistemology: Deafhood and Deafness. *American Annals of the Deaf*, 154(5): 486-492.
- Heath, Christian; Hindmarsh, Jon & Luff, Paul (2010). *Video in Qualitative Research: Analysing Social Interaction in Everyday Life*. Los Angeles: SAGE.
- Holmström, Ingela (2013). *Learning by Hearing? Doktorsavhandling*. Örebro: Örebro universitet.
- Klette, Kirsti (2015). Introduction: Studying Interaction and Instructional Patterns in Classrooms, in Klette, K. et al. (Eds). *Teaching and Learning in Lower Secondary Schools in the Era of PISA and TIMSS*. (pp. 1 – 16). New York: Springer Publ.
- Knoblauch, Hubert (2005). Focused Ethnography. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 6(3): Art. 44.
- Knoblauch, Hubert & Schnettler, Bernt (2012). Videography: Analysing Video Data as a Focused Ethnographic and Hermeneutical Exercise. *Qualitative Research*, 12(3): 334-356.
- Melander, Helen (2009). *Trajectories of Learning: Embodied Interaction in Change*. Acta Universitatis Upsaliensis, doktorsavhandling. Uppsala: Uppsala University.
- Monaghan, Padraic & Rowland, Caroline F. (2017). Combining Language Corpora with Experimental and Computational Approaches for Language Acquisition Research. *Language Learning* 67:S1, June, 14-39.
- Mondada, Lorenza (2006). Video Recording as the Reflexive Preservation and Configuration of Phenomenal Features for Analysis, in H. Knoblauch, J. Raab, H-G. Soeffner & B. Schnettler, B. (red.). *Video Analysis*. Bern: Lang.
- Olin-Scheller, Christina, Sahlström, F. & Tanner, Marie (kommande). Editorial Introduction: Smartphones in Classrooms: Reading, Writing and Talking in Rapidly Changing Educational Spaces.

- Roos, Carin (2006). Teckenspråk och pedagogik. I SOU 2006:29 Kunskaps- och forskningsöversikt. *Betänkande av utredningen Översyn av teckenspråkets ställning*. SOU 2006:54. (s.135-209). Stockholm: Fritzes.
- Roos, Carin (2014). Att berätta om små barn – Att göra en minietnografisk studie, ss. 46-57 i Löfdahl, Annika; Hjalmarsson, Maria & Franzén, Karin (red.) *Förskollärarens metod och vetenskapsteori*. Stockholm: Liber.
- Roos, Carin & Wengelin, Åsa (2016). The Text Telephone as an Empowering Technology in the Daily Lives of Deaf People – A Qualitative Study. *Assistive Technology*, 28(2): 63-73.
- Rusk, Fredrik; Pörn, Michaela; Sahlström, Fritjof & Slotte-Lüttge, Anna (2014). Perspectives on Using Video Recordings in Conversation Analytical Studies on Learning in Interaction. *Journal of Research & Method in Education* 38(1): 1-17.
- Sahlström, Fritjof (1999). *Up the Hill Backwards: On Interactional Constraints and Affordances for Equity-constitution in the Classrooms of the Swedish Comprehensive School*. Acta Universitatis Upsaliensis, doktorsavhandling. Uppsala: Uppsala University.
- Skeggs, Beverly (1999). *Att bli respektabel*. Göteborg: Daidalos.
- Stokoe, William C. (1960). *Sign Language Structure*. Buffalo NY: University of Buffalo.
- Tanner, Marie (2014). *Lärarens väg genom klassrummet. Lärande och skriftspråkande i bänkineraktioner på mellanstadiet*. Doktorsavhandling, Karlstad: Karlstads universitet.
- Vetenskapsrådet (2017). God forskningssed. [Online.] Hämtad från <https://publikationer.vr.se/produkt/god-forskningssed/>.
- Vimeo (20170809). Learning to Dance in Bali. [Online.] Hämtad från <https://vimeo.com/32177347>.
- Öhman, Anna (2016). Kameraanvändning i videoobservation. *KAPET Karlstads Universitets Pedagogiska Tidskrift*, 12(1): 74-85.
- Öhman, Anna (2017). *Återkoppling i interaktion. En studie av klassrumsbaserad bedömning i frisörutbildning*. Doktorsavhandling, Karlstad: Karlstads universitet.